

דף נח

בענין דבר שיש לו מתירין

במשנ"ב (סי' שיח ס"ק ה) שמביא מחלוקת בין המג"א והחזקוני דעת.

רוב הראשונים [המרדכי בפסחים (אות תקעג), הרשב"א בביצה (ד:), והר"ן בביצה (ב: מדפי הרי"ף)] סוברים שדבר כזה לא נחשב דבר שיש לו מתירין. וז"ל הר"ן, "לא אמרן אלא דומיא דביצה, שאינה נפסדת אם ימתין לה לערב, אבל בדבר שהוא נפסד לא מחמירין עליה משום דבר שיש לו מתירין". אכן עי' בהגהות רעק"א לשו"ע (יו"ד סי' קב סעי' ד) שמביא דברי הים של שללמה שחולק על זה ומסיק שמאכל שהאיסור שבו יתקלקל נחשב כדבר שיש לו מתירין, וז"ל, "לא חיישינן במה שיתקלקל המאכל, דסוף סוף אם יהא ראוי לו לאכול יהיה לו מתירין", [אמנם משמעות הש"ס היא שאם לא יהא ראוי כלל לאכילה מותר מיד ולא דנין כדבר שיש לו מתירין, ורק אם יתקלקל קצת ולא לגמרי אסור לאכלו].

עוד יש לעיין בדיון של דבר שיש לו מתירין, מהו הדין אם כדי להתיר הדבר צריך להפסד ממון, או באופן שאין בידו עכשיו לחלות ההיתר אך אפשר שיבא למצב של היתר, אם דנין זה כשיש לו מתירין או לא. ושאלה זו מובא בשו"ע (יו"ד סי' קב סעי' ב) גבי ביצה שנולדה מספק טריפה ונתערבה בביצים אחרות, וז"ל, "יש מי שאומר שלא אמרו דבר שיש לו מתירין אלא כשהמתיר עתיד לבא על כל פנים או אם המתיר לעשותו בלא הפסד אבל דבר שאינו בידו ואינו ודאי שיבא המתיר אינו דנין דבר שיש לו מתירין לפיכך ביצה של טריפה שנתערבה באחרות אינו דנין דבר שיש לו מתירין לפי שאין המתיר בודאי ואינו בידו". ולכן פסקו השו"ע והרמ"א (שם סעי' ג) שאם נתערב כלי האסור עם כלים אחרים הרי הוא בטל ברוב אע"פ שיכול להכשיר כל הכלים, ולא נחשב דבר שיש לו מתירין משום ש"לפי שצריך להוציא עליו הוצאת להגעילו" הוי הפסד ואין דנין כדבר שיש לו מתירין. אכן הש"ך (שם) הביא בשם המהרי"ל להחמיר בזה אם לא שהוא הפסד מרובה. ויש לשאול מורה הוראה איך לנהוג למעשה.

הגמ' מביא שחז"ל חילקו בין דברים שיש להם מתירין לענין שאין להם שיעור לאיסורים ובין דברים שאין להם מתירין שחז"ל נתנו בהם שיעורים לאסור. והר"ן ביאר שדבר שיש לו מתירין אסור חז"ל "בכל שהוא במינן מיהו שלא במינן בנותן טעם" אכן בדבר שאין לו מתירין נתנו חז"ל שיעור לאסור "אפילו נתערבו במינן בטלין". ויש לעיין קצת בדיון זה של "דבר שיש לו מתירין" לענין כמה דינים הנוגעים להלכה.

ומתחילה יש לעיין קצת בעיקר הטעם של דבר שיש לו מתירין. והוא לכאורה מחלוקת בין רש"י במסכת ביצה (ג:) והר"ן במסכת נדרים (נב:). רש"י ביאר באופן פשוט, שהסברא לאסור הוא שבדבר שיש לו מתירין הגם שמדאורייתא יש כאן ביטול מ"מ "אחמור רבנן הואיל ויש לו מתירין לאחר זמן לא יאכלנו באיסור על ידי ביטול". אכן הר"ן ביאר באופן אחר, שכיון שהיו דבר שיש לו מתירין, ממילא נחשבת כמו מין במינו [היתר בהיתר] ולכן לא בטל, וז"ל "דכיון שאין דבר זה חלוק מן ההיתר לגמרי באיסור והיתר שהרי אף הוא סופו להיות נותר כמוהו אמרינן שאינו בטל במינו דאי הכי הוה דמו טובא חדא שהן שוין במין ועוד שאינן חלוקים לגמרי באיסור והיתר ומשום הכי לא בטיל אלא בשאינו מינו".

ויש לעיין מהו הדין בדבר שיש לו מתירין אבל הדבר יתקלקל אם ימתין עד זמן ההיתר, אם יש בזה דין דבר שיש לו מתירין שאינו בטל או שכיון שיתקלקל אם ימתין לא נחשב כדבר שיש לו מתירין ובטל. ולמשל הדין הוא שמי שבישל במזיד בשבת הדבר המבושל נאסר לו ולאחרים לכל משך השבת, ויש לדון אם נתערב דבר זה בתוך מאכל אחר בשבת, אם מותר לאחרים לאכול המאכל בשבת, שיש לטעון שכיון שיהא מותר במוצאי שבת הוי דבר שיש לו מתירין, אך יש לטעון לאידך גיסא שכיון שיתקלקל אם ימתין ממילא יהא מותר מיד. [ולענין אם מותר להמבשל עצמו אם דינו כדבר שיש לו מתירין שלעולם אסור לו ורק לאחרים מותר ע']